

112528

epikureismen - livsgledens filosofi.

"Noch jetzt meinen viele, der Sieg des Christentums über die griechische Philosophie sei ein Beweis für die grössere Wahrheit des ersteren - obwohl in diesem Falle nur das Größere und Gewaltzamere über das Geistigere und Garte gesiegt hat. Wie es mit der grösseren Wahrheit steht, ist daraus zu ersehen, das die erwachenden Wissenschaften Punkt um Punkt an Epikurs Philosophie angeknüpft das Christentum aber Punkt um Punkt zurückgewiesen haben.

(Nietzsche).

I løpet av forbausende kort tid var den greske kultur i det syvende og sjette århundre steget opp til en høyde som enno idag tvinger oss til å se på dette lille folk med beundring. Også politikk og økonomi, kunst og filosofi kjennetegner denne høyde.

Men siden slutten av det femte århundre er Hellas's politiske skjebne håpløs, man mermet seg oppløsningen og undergangen. De samme faktorer som hadde ført det opp til de store høyder, ble også årsak til undergangen: Det trange rom, som ga seg utslag i dannelsen av bystatene, og demokratiet. Dette som i Hellas's blomstringstid hadde gjort alle individuelle krefter mobile og brukt dem til å høyne folkets liv som helhet, gikk mer og mer over til å bli et demokratisk massevelde, hvor de brede massers tyrani triumferte under masken av den almindelige likhet, vekslende med tyraniet til dem som gjennom ord og gjerninger visste å få massen over på sin side.

Denne statstankens konsentrasjon om byene gjorde det umulige for helenerne i det gitte øyeblikk å nå utover det trange roms horisont. Dette øyeblikket var allerede inntrått den gang da verdenspolitikken banket på Hellas's porter, nemlig under og etter persierkrigen. Alt for meget bundet til bystatens grenser var Hellas ikke istand til å ta del i denne verdenspolitikk med et heldig utfall.

Begge disse omstendigheter brakte derfor en slik usikkerhet og forvirring inn i de greske staters politiske liv, at de bedre og mere dannede elementer tilslutt trakk seg helt tilbake fra det offentlige liv og overlot slagmarken til ervervs- politikerne og beignagerne. Allerede Perikles klager da over de "rolige borgere" som trekker seg tilbake og ikke lenger vil delta som medarbeidere i statens offentlige liv.

Disse politiske tilstander avspeiler seg da også, men negativt, i platon's statsideal som tildeles filosoferne makten og ledelsen av staten. Også Aristoteles tror at staten kunne reddes ved de krefter som enno måtte ligge betent i dem. Men mot slutten av det fjerde århundre var denne erkjennelse allerede blitt almen: helenerne kan ikke reddes mere.

Denne erkjennelse er det da som danner bakgrunnen for de to store filosofskoler som hellas i sin ~~ti~~ undergangsperiode fremholdt, den stoiske og epikureiske. Felles for begge disse skoler er individets tilbaketrekning til seg selv, det

individualistiske livsideal. Begge arbeider i grunn ikke for noe annet enn å lære menneskene å nå fram til et lykkelig liv, begge er enige om at selve livssaligheten bare kan finnes i kraft av og innen-for rammen av dens egen menneskelige personlighet, uavhengig av ytre ting og forhold.

I motsetning til tidligere består ikke idealet lenger som før i det statlige fellesskap, men i individets personlige uavhengighet og ubundenhet, et individ som selv bestemmer og fastsetter mening og mål for sitt liv.

Hvorledes stoikerne grunnla og forsøkte å virkelig-gjøre sitt livsideal, viser Epiktet, Seneca og Mark Aurel. Epikurs lære skal vi derimot i de følgende forsøke å gi en kort framstilling av.

Epikur og epikureerne.

Epikur ble født vinteren 342 - 41 på den kjente øya Samos. Han var sønn til atheneren Neokles, som hadde dratt dit 10 år i forveien som kolonist. Til tross for at foreldrene levde i trange kår, fikk sønnen en forholdsvis bra utdannelse. Etter hans egne utsagn var han bare 14 år gammel da han begynte å filosofere. Han leste den gang noen stykker av Hesiod, hvor denne blandt annet kom inn på spørsmålet om alle tings begynnelse, og hva som var det første i verden. Hesiod ga da dette svar: "Først av alt var kaos, og av kaos er alt annet oppstått". Da spurte den unge Epikur sine lærere: "Hvis alt er oppstått av kaos, hvorfra kom da selve kaoset?" Hans lærere kunne ikke gi ham et tilfredsstillende svar på dette, og fra da av begynte den unge Epikur å filosofere på egen hånd som autodiktakt, d.v.s. han tenkte det som var i samsvar med ham selv og ikke det som andre søkte å innprente ham.

16 år gammel kom han til sin fedreneby Athen for der å tjenestegjøre sin tid som ephebe, d.v.s. den 2-årige øvelses-tid i gymnasiet for militær utdannelse, som fant sin avslutning i myndighetserklæringen og opptakelsen i borgermannallet. I Aglamos's hellige tempel ble ephebene derpå bevønet med skjold og spyd og under edsavleggelse forpliktet til å forsvare fedrelandet.

Athen var allerede på den tid sunket betraktelig i politisk makt og anseelse. Kulturellt hevdet den seg nok enno i noen tid framover, og den unge Epikur er sikkert ikke sluppet upåvirket fra sitt 2-årige opphold i dette kultursentrum, hva enten no dette gjelder af "den teologiske luft som den gang blåste i det platoniske akademi", for alltid gjorde ham til en motstander av de spekulative religioner og til en tilhenger av "sanselighetens filosofi", eller at athenerstatens politiske avmakt skapte i ham en avsky for all aktiv politisk virksomhet, noe som senere kommer så sterkt til uttrykk i såvel hans lære som i hans liv.

Da Epikur hadde tjent sine 2 år som ephebe, døde Alexander den store. Athenerne forsøkte å benytte denne anledning til en oppstand mot makedonernes makt i Hellas, og begynte den lamiske krig, som til tross for all lykkelig begynnelse, til slutt endte med et fullstendig nederlag for Athen. Dermed var Athen's politiske skjebne lagt i hendene på den makedonske statholder, Perdikas, som fratok athenerne alle koloniene, deriblandt også Samos, og jaget kolonistene bort, blandt dem befant også Epikurs far deg, og sønnen fulgte ham i eksilet.

I de neste 10 år hører vi ikke noe om Epikur. Muligens har han benyttet tiden til å forberede seg til sitt yrke som lærer i filosofi, for i årene 210 - 209 finner vi ham igjen som filosofilærer i byen Mytilene på øya Lesbos, noe senere i Lampsakos på den asiatiske kyst ved Hellesnonten, "et gammelt og berømt sentrum for de joniske naturvitenskaper." Her virket da Epikur noen år og fant sine mest trofaste og betydningsfulle disipler.

Men med religionsstifterens fine instinkt følte han vel at hans lære ikke hadde noen utsikt til å slå igjennom og bli av varig betydning, hvis han ikke på stedet våget å ta opp kampen med de mektige filosofiske organisasjoner som den gang fantes i Athen.

I året 306 kom han derfor til Athen og grunnla der sin egen skole, omtrent samtidig med at Zenon fra Kypern grunnla stoikernes filosofiskole i samme by. Og slik som disse fikk sitt navn fra søylehallen, stoa poikile, hvor Zenon pleide å undervise, slik fikk Epikur's skole sitt navn fra den hage som han hadde skaffet seg i Athen og hvor han pleide å oppholde seg sammen med sine disipler. Skolen "hette ganske enkelt "hagen", og hans tilhengere ble derfor også kalt "de fra hagen."

I løpet av de neste 40 år ble no mesterens personlighet det åndelige midtpunkt i "hagen". Han samlet etter hvert omkring seg en stadig større vennekrets, som med en religionskraft holdt sammen i vonde og gode dager.

I motsetning til det rike Akademi og "Peripatos" måtte Epikurs skole stadig kjempe for sin ytre eksistens. Noen "rikmannsklub" ble de aldri, snarere det motsatte. Den tildels almindelige forestilling at epikurernes filosoflevnet var et liv i overflod og overdådighet, er således helt feilaktig, ganske enkelt av den grunn at midlene aldri var tilstrekkelige til noe vellevnet. Tvertimot har "hagen" ført et meget enkelt liv. De var tilfreds med et lite beger vin, ja med vann og brød. Således skriver da også Epikur i et av sine brev: "Send meg noe ost, slik at jeg en gang kan spise noe godt, hvis jeg skulle få lyst på det". - "Slik var den mann som gjorde lysten til endemålet for all menneskelig streben"! sier den gamle filosofis historieskriver, Diogenes Laërtius.

Slik virket da Epikur i 36 lange år i sin "hage", belærende og alltid hjelpsom. I året 270 døde han så etter et langt og smertefullt sykeleie. Like før sin død skrev han følgende til en venn: "Etter at jeg no har levd lykkelig mitt livs dager og no står foran slutten, skriver jeg følgende til deg: Mine legemlige smerter er så store som de vel kan bli, men de blir overtruffet av lystigheten i min sjel, som gir meg erindringer om våre gjerninger og tanker".

På samme måte som alle dem der skiller seg ut fra massen og går sine egne veier, så har heller ikke Epikurs personlighet kunnet unngå å bli utsatt for all slags bakvaskelser og personlig nedrakninger. Intet var så simpelt at han ikke ble beskyldt for det. Til alt dette sier Diogenes Laërtius: "De som kommer med disse beskyldninger er sinnsforvirret. Mannen har fullgode beviser for sin velvilje og ~~xxx xxx~~ mot alle, hans fedreland har æret ham med bilsøyler i kopper, og han har så mange venner at en hel by ikke vilde romme dem." Og sier Diogenes videre: "Hans enkle levemåte og hans ærbødighet for gudene, såvel som hans kjærlighet til fedrelandet som neppe kan uttrykkes med ord. Bare av overdreven beskjenhet har han ikke deltatt i statens offentlige liv, og selv om tunge tider den gang lå over Hellas, så er han blitt sitt fedreland tro, og har aldri forlatt det for å kunne føre et bedre liv i et annet land".

Om hans personlighets opphøyede storhet som lå fjernt fra alløslags småligheter, vitner med all tydelighet fortsettelsen av hans skole, som besto selv etter at de andre filosofiske skoler hadde opphørt å eksistere, og som senere frambragte utållige sidegreiner blant hans tilhengere. Arhundreder igjennom er hans lære forblitt uforandret. "Ingen kirke er blitt sin opprinnelse så tro som denne filosofis tilhengere, som uten bann og kjetterdomstoler holdt enhver splittende utvikling borte, og som vant tilhengere som frivillig bekjente seg til ~~hans~~ dens dogmer, så lenge som den antikke kultur besto". - "en kjærlighet han strødde om seg med, fikk han tifold tilbake. Enno 400 år etter hans død lot en av hans begeistrede tilhengere utvalgte stykker av hans brev og andre skriv meisle inn i kjempebokstaver på veggen til en søylehall i Oenoanda i Lykia, til belæring for de innfødte og fremmede som kom til stedet.

Som forfatter var Epikur svært fruktbar. Hans samlede verker fylte 300 ruller, og mens andre filosofers skrifter alltid inneholdt større og mindre mengder av sitater, finnes det i Epikurs skrifter ikke et eneste sitat av en annen filosof. Dette er vel også en av grunnene til at han ble så foraktet av de andre filosofene i hans samtid.

Men selv om han har skrevet meget, så var han likevel forholdsvis lite kjent i datidens Athen. Først etter hans død oppnådde han å bli beundret i såvel de høyere som lågere lag i samfunnet, ja, endog langt utover Hellas's grenser, men så søkte Epikur heller ikke å vinne massens gunst. Som han skriver i et brev til en venn av seg: "Dette skriver jeg ikke for mange, men bare for deg", eller en annen gang: "Jeg søkte aldri å vinne folkets gunst, for det som jeg forstår, synes ikke folket om, og det som folket synes om, forstår ikke jeg."

Epikurs filosofi.

Hensikten med filosofi er for Epikur det samme som for stoikeren Zenon, nemlig menneskenes lyksalighet. Kunnskaper og viten er ikke noe mål i seg selv, men et middel til å oppnå den filosofiske dannelse som igjen alene kan føre til lykke. Visstnok forlangte Epikur av sine tilhengere at de kjente til de prinsipper som den synlige materielle verden hviler på, samtidig som de måtte være istand til å vurdere den sanne erkjennelses kilde og de ord som menneskenes behov og vilje styres av. Men alle disse deler av hans lære tjener ene og alene det mål å sikre den enkelte den sjelefred som er uavhengig av alle ytre og indre forstyrrelser. De teoretiske kunnskaper skal være grunnlaget som den filosofiske tenkning bygger sin sanne filosofi, livskunsten, på. Vitenskapen må derfor være fruktbar d.v.s. den må tjene livskunsten. Bare i den grad kunnskapene tjener som tilskyndelse til praktisk livsførsel eller rydder hindringer av veien for en sådan, bare i den grad er de verdifulle, ellers overflødige, verdiløse, ja, endog skadelige.

Ut fra dette er det ganske naturlig at Epikur også fant stoikernes og peripatetikernes dialektiske undersøkelser og spissfindige bevisføringer ganske unyttige. Det samme gjaldt også retorikken og alle de vakre taler som man lærte. Av taleren forlangte Epikur ikke noe annet enn tydelighet. En flink taler er enno ingen statsmann, en dyktig forfatter enno ingen dyp tenker. Filosofien gjør derfor best i å holde seg til saken og legge tilside all ballast som ikke tjener til å øke menneskenes er-

kjennelse av naturen og dermed rive menneskeånden løs fra uvitenhetens lenker.

Hovedvekten legger Epikur på naturvitenskapen. Bare de kan gi menneskene den nødvendige erkjennelse, bare den befri menneskene fra dødsfrykten, troens og religionens redsler. Bare når man har erkjent hva naturen forlanger, d.v.s. hva som er naturlig, blir man moralsk og sedelig bedre. Bare ut fra kjennskap til begjærets natur, følger dets beherskelse og innskrenkning til det naturlige behov.

Epikurs erkjennelsesteori.

Sannhetskriteriet er for Epikur i teoretisk henseende selve iakttagelsen, i praktisk henseende følelsen av lyst eller ulyst. Hans erkjennelsesteori er således ren sensualistisk. All erkjennelse stammer fra sansene. "Nihil est in intellectu, quod non fuerit in sensu." - slik uttrykte Locke grunnsetningen for den erkjennelsesteoretiske sensualisme. Sansningen er derfor det eneste umiddelbart sikre, det som ikke trenger noe videre bevis. Det er heller intet annet sted å hente sannhetskriteriene fra, hverken fra fornuften, som jo er avhengig av sansningen, og heller ikke noe annet.

Det foreligger således ingen grunn til å mistro sanse-erkjennelsen, selv ikke når en ser på de såkalte sanseillusjoner, for også ved dem ligger ikke feiltakelsen i selve sansningen, men bare i vår egen forstand og kombinasjonsevne, som lar oss se noe som sansene i virkeligheten ikke viser oss, selv om intet er vanskeligere enn å skjelve mellom feiltakelsen og tingene som de i virkeligheten er.

Det som våre sanser sier oss, er bare at et objekt har virket slik og slik på dem, at dette eller hint fra objektet utskilt bilde har berørt vår sjel. Derav følger ikke på noen måte at tingen absolutt er slik som den synes oss å være og at andre kan få nøyaktig det samme inntrykk som oss: Fra en og samme ting kan der gå ut forskjellige bilder, disse bilder kan på veien til våre øyne forandret seg på ulik måte. De reseptive sanseredskaper kan selv være forandret gjennom sykdom. (Den som har gullsott, ser f.eks. alt gult). Når en forveksler bildet med tingen, det subjektive inntrykk med objektet selv, så tar man visstnok feil, men denne feiltakelse kan ikke legges våre sanser til last, men bare vårt eget intellekts alt for raskt avfattede mening.

Gjennom repetisjon av ensartede sanseimpulser oppstår så det almene minnebilde, begrepet. Denne almene forestilling, f.eks. begrepet menneske, som dannes ved iakttagelse av flere enkeltmennesker, er visstnok mindre pålitelig enn den opprinnelige særforestilling, men allikevel av stor betydning for tenkningen og for å kunne gjøre seg forståelig. Det er nemlig denne almene forestilling som dukker opp i oss ved bruken av de ord som de enkelte ting betegnes ved. Orðet blir på denne måte et middel til å fremkalle erindringen om bestemte sansninger, det vil si almenforestillingene og begrepene. Disse danner igjen et visst trinn i den vitenskapelige erkjennelse. Som et videre resultat av sansningen og begrepsdannelsen oppstår så våre tanker, som binder sammen iakttagelse og forestilling. Disse tanker har imidlertid intet krav på sannhetskriterium så fram de ikke får dette av selve erfaringen. ~~Meningene kan være både falske og sanne. Sanne, når de bekreftes av iakttagelsene, eller i det minste ikke motsies av dem. Falske, når de ikke bekreftes av iakttagelsene eller motsies av dem.~~ Meningene kan være både falske og sanne. Sanne, når de bekreftes av iakttagelsene, eller i det minste ikke motsies av dem. Falske, når de ikke bekreftes av iakttagelsene eller motsies av dem.

Epikureeren setters seg derfor ikke fast på en mening som enno ikke er bekreftet av erfaringen. Heller ikke innlater han seg i strid om en mening som er antatt uten tilstøkkelige bevis fra sansene. Et tårn kan synes oss rundt når vi ser det på lang avstand. Vi danner oss den mening at det er rundt, men vi preger ikke denne mening fast i vårt tankeliv. Tårnet kan nemlig også være rundt, sansene vil vise oss det så snart vi går nærmere. Epikureerne skal derfor lære seg til å vente til sansekriteriene foreligger.

Hvor meget unyttig strid som kunne ha vært unngått når det gjelder den naturvitenskapelige forskning, hvis man hadde tilegnet seg denne epikureiske livskunst!

Epikur henviser således naturvitenskapen til ikke å spekulere over naturen etter aprioriske aksiomer og antatte "lover", men å holde seg til tingene slik de foreligger som reale kjennsgjerninger. Dermed viser han forskningen inn på en vei som dengang var svært lite benyttet: induksjonsveien gjennom bruk av analogislutningen. Fra det iaktatte slik det er erkjent av oss, slutter ~~han seg til erkjennelse~~ han seg til erkjennelser på andre områder som ikke er tilgjengelige for iakttagelse, idet han tilbakefører iaktatte ensartetheter mellom visse ting til en dypere lovmessig sammenheng.

Selv om en må være enig med dem som heider at de regler for den induktive forskning som epikureerne har stillet opp, er så ubestemte at de i høyden kan nyttes til å sikre den i det daglige liv vanlige induksjon mot grovere feilslutninger, men på ingen måte byr noen som helst sikkerhet for en eksaktvitenskapelig erkjennelse, så skal vi dog huske på at epikureerne ikke var naturforskere og heller ikke la an på å være det. De brukte erkjennelsen av naturen bare som grunnlag for sin livskunst, og tok derfor også disse erkjennelser der hvor de til dette bruk var mest utviklet, nemlig hos Demokrit.

Forts. i neste nr.